

Francois-Xavier Dabbadie

Seksualitet i barnehage

«Hvordan kan personalet møte barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage»

Barnehagelærer utdanning (BLUD4) – Rudolf Steiner University College

April 2021

Antall ord: 10098

INNHold

Innledning	s. 2
<u>KAPITTEL 1: Seksualitet</u>	s. 4
1.1: Hva er seksualitet	s. 4
1.2: Hva kan man tar med seg fra Rammeplan for barnehagen	s. 5
1.3: Hvorfor er det viktig å arbeide med dette temaet og med barn?	s. 6
<u>KAPITTEL 2: Barns seksualitet: utvikling og uttrykk</u>	s. 7
2.1: Utvikling:	s. 7
2.2: Uttrykk:	s. 9
2.2.1: Uttrykk gjennom lek	s. 9
2.2.2: Onani	s. 10
2.2.3: Nakenhet	s. 11
2.2.4: Ekshibisjonisme	s. 11
2.3: Å møte barn seksuelle uttrykk som voksen	s. 12
<u>KAPITTEL 3: Steiners mening og Steiners pedagogikk i lys til seksualitet hos barn</u>	s. 14
3.1: Generell mening	s. 14
3.2: Voksenrolle	s. 15
3.3: Kommunikasjon	s. 16
3.4: Frilek	s. 17
3.5: Tillit til verden	s. 17
<u>KAPITTEL 4: Diskusjon</u>	s. 19
LITTERATURELISTE	s. 24

Innledning

For noen som meg, som begynte å jobbe på Eventyrbrua steinerbarnehage uten å ha noen bakgrunn i pedagogikk, eller kjennskap til R. Steiners filosofi, og som aldri hadde tenkt å ha en karriere i barnehagesektoren, kan det sees som utenkelig å sette ordene «*seksualitet*», «*barn*» og «*pedagogikk*» i samme setning. Men vi lever i en tid der barn blir møtt med seksualitet, seksualisert budskap og påvirkning i tidlig alder. Likevel venter mange med å snakke med barn om seksualitet til de er eldre (Stevnhøj, 2016).

Dette reiser flere spørsmål: Hva er poenget med å snakke om seksualitet med barn, spesielt i en barnehage? Hvordan kan konseptene «*seksualitet*», «*barn*» og «*pedagogikk*» inkluderes og settes sammen? I tillegg, hvordan kan dette passe inn i en steinerbarnehage? Kan Steiners grunnleggende prinsipper inkludere et konsept som seksualitet? Mildt sagt, var jeg mer enn skeptisk.

I 2015, mens jeg jobbet ved Eventyrbrua Steinerbarnehage, utarbeidet Kira Magnusson, Eventyrbruas daglige leder, sammen med Christiane Muribø, et undervisningsopplegg for å gi barna kunnskap om egen kropp og seksualitet. Initiativet ble plukket ut av mange medier, blant annet Aftenposten og VG, og skapte forskjellige reaksjoner, blant annet kritikk, ros, osv, fra hele landet både fra steiner utdannet og offentlige pedagoger, spesialister på barn og foreldre. Noen var entusiastiske, andre var skeptiske, mens andre igjen var sterkt imot tanken om å ta opp et så «*voksent*» tema med barn under skolealder. For meg, var initiativet lærerikt, forfriskende og vekket min interesse: hva kan man lære og ta med videre fra Eventyrbruas initiativ, basert på forskningen om menneskelig utvikling, hvordan barna uttrykker seksualitet, sett i sammenheng med forskning på seksualitet hos barn, siden 1970-tallet?

Eventyrbrua fortsatte initiativet, tross kritikk. Og i 2016, fikk jeg muligheten til å bistå Magnusson med å snakke med Eventyrbruas største barn om kropp og seksualitet. Dette var en øyeåpner for meg. Ved å delta i aktive samtaler med barna, fikk jeg svar på de fleste spørsmålene jeg hadde. Og i 2017 fikk jeg ansvaret og hovedrollen for å videreføre initiativet med skolestarterne i barnehagen. Dette ansvaret har jeg fremdeles, og jeg har stor tro på at initiativet både er og vil være nyttig og viktig for barna, foreldre og kolleger også i tiden som kommer.

Fra høsten 2017 opptil våren 2020, var jeg student på Steinerhøyskolens barnehagelærerutdanning. Utdanningen gir et viktig innblikk i Rudolf Steiners pedagogikk og pedagogiske tanker, men temaet «*barns seksualitet*» var ikke en del av det faglige innholdet. Jeg sitter med en følelse av at dette utviklingsområdet ikke får like mye fokus som det fortjener. Seksualiteten er en viktig del av et menneskets liv, og som fremtidig pedagog vil jeg forstå hvordan man kan ivareta, og sørge for at barn får en god seksuell utvikling, samtidig som de er bevisst sin egen seksualitet. Mitt utgangspunkt for denne bacheloroppgaven, er derfor inspirert av fraværet av temaet i utdanningen, samt mine egne erfaringer om hvordan man kan være bevisst barns seksualitet i barnehagen.

Det ovenforstående er alle grunner til hvorfor jeg valgte følgende problemstilling: «*Hvordan kan personalet møte barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage*»

For å finne svar på spørsmålsstillingen ovenfor, ønsker jeg i kapittel én å definere hva seksualitet er. Jeg vil også belyse hva som finnes om temaet i rammeplanen for barnehager (2017), og rette fokus på hvorfor eksperter på barns utvikling mener at det er viktig å snakke om seksualitet og seksuelle uttrykk med barn i førskolealder.

Kapitel to skal kaste lys på hva barns seksualitet faktisk er, hvordan den uttrykkes av barna selv, samt hvordan de ansattes holdninger til temaet, inkludert verbale- og ikke-verbale tilnærming, kan påvirke barna i barnehagen.

I kapittel tre blir Rudolf Steiners perspektiv og hans grunnleggende pedagogiske prinsipper belyst i sammenheng med hvordan seksualisering og seksualitet hos barn i førskolealder presenteres og oppleves i et moderne samfunn.

Kapitel fire består av mine refleksjoner over hvordan det er mulig å kombinere kunnskap om seksualitet og steinerpedagogikk rettet mot barn i førskolealder, og hvorfor dette er ønskelig.

Kildene benyttet i denne bacheloroppgaven er mange. Blant Steiners tekster blir hovedvekten lagt på «*Barnets oppdragelse*» (2006), hvor Steiner har fokus på prinsippene og tankene han synes er viktig og riktig å sette i sentrum for barn i barnehagealder. I tillegg blir «*Les bases spirituelles de l'éducation*» (2008) brukt som sentral kilde. Her vises det til Steiners fokus på barns utvikling og steinerpedagogikk undervisning. I tillegg er både Rammeplan for barnehage (2017) og den lokale rammeplanen for steinerbarnehagene (2018) brukt som vesentlige kilder i denne oppgaven.

Når det kommer til barns seksualitet og seksuelle uttrykk, baseres denne oppgaven på tre sentrale kilder om barns seksualitet. Den første ble skrevet av Thore Langfeldt og ble valgt fordi han er ansett som en pioner innen sexologi, selv om hans bok om barns seksualitet ble publisert allerede i 1986. For å gi et bredere innblikk i tematikken, er også bøker fra Stephane Vildalen (spesialist i klinisk sexologi), Magrete Aasland (pedagog med spesialutdanning i sexologi) og Sophia Lessard (kanadisk sexolog) inkludert. Dette fordi disse forfattere bearbeider tematikken og temaet seksualitet hos barn i et mer moderne lys.

KAPITTEL 1: Seksualitet

For å begynne, og for å finne svar eller ledetråder som kan hjelpe å løse problemstillingen bak denne oppgaven, er det viktig å merke seg at hvis grunnlaget ikke er riktig lagt, vil enhver refleksjon være partisk. For at en voksen skal kunne møte barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage, uavhengig av konteksten, må den voksne ha kunnskap om hva seksualitet er. I tillegg, er det viktig å få oversikt over hva som er forventet av oss som profesjonelle i barnehagebransjen; både som definert av Rammeplan for barnehagen (2017) og gjennom det praktiske livet i en barnehage. Til slutt, er det viktig å presentere hvorfor det å snakke om seksualitet med barn er viktig med hensyn til barnet utvikling.

1.1: Seksualitet:

Verdens helseorganisasjon (WHO, 1984 i Aasland, 2020, s.8) definisjon på seksualitet er:

«Seksualitet er en integrert del av ethvert menneskes personlighet; mann, kvinne og barn. Seksualiteten er et grunnbehov som utgjør et aspekt av å være menneske, og som ikke kan skilles fra andre livsaspekter. Seksualitet er ikke det samme som samleie eller evnen til å oppnå orgasme, og er ikke summen av hele vårt erotiske liv. Alt dette kan være en del av vår seksualitet, men behøver ikke å være det. Seksualitet omfatter så mye mer, den finnes energien som driver oss til å søke kjærlighet, kontakt, varme og nærhet. Den uttrykkes i det vi føler, hvordan vi beveger oss, hvordan vi berører andre og selv blir berørt. Seksualiteten påvirker altså våre tanker, følelser, handlinger, og vårt samspill med andre mennesker.»

Definisjonen ovenfor kan bli sett som svært omfattende. Den inkluderer mange forskjellige aspekter, men denne kompleksiteten er nødvendig. Man kan ikke forvente å få en kort og konsis definisjon av et konsept som er så altomfattende, som har sett så mange tolkninger, og som skaper så mange debatter, kontroverser, uenigheter, osv. Og dette er langt fra nytt. Seksualitet som tema har engasjert gjennom århundrer (Skarpsno, 2013, Field, 2011). Med dette sagt, og i lys av problemstillingen «*Hvordan kan personalet møte barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage*», kan det sies at to sentrale forstillinger er viktig å ta med seg videre: Den første er at seksualitet ikke er begrenset av alder. Seksualiteten er tilstedeværende hos mennesket gjennom hele livsløpet. Den andre er at seksualitet er en naturlig del av livet. Og at denne kraften følger oss hver eneste dag, opptil døden (Aasland, 2020).

Viktigheten av de to punktene ovenfor bekreftes også tydelig av Vildalen (2014) i sin definisjon av seksualitetens funksjon: Mennesker er avhengige av hverandre for å overleve. Vi er avhengige av fysisk kontakt og psykisk nærhet. Og seksualiteten gir rom for nettopp dette. Hans argumentasjon omkring seksualitet som et naturlig uttrykk for å danne relasjoner, sikre god fysisk og psykisk helse i form av ivaretagelse, nærhet og omtanke, og ikke minst produksjon av nye

generasjoner, viser en helhetlig tilnærming til konseptet seksualitet som en naturlig kraft som fortjener langt bredere og grundigere tilnærming enn hva som vies den i dag.

Sexologen Thore Langfeldt (2000) tok denne tankerekken videre i sin argumentasjon om at seksualitet dannes allerede før fødsel, og at den dermed er en medfødt egenskap som ligger til grunn for menneskets utvikling av empati og kjærlighet; egenskaper som er både vesentlige og viktige for sosialiseringprosessen gjennom hele livet.

Basert på dette, kan man lett argumentere at seksualitet er et veldig viktig område for menneskeheten. Som etablert gjennom forskningen som presentert ovenfor, er seksualitetens viktige rolle i menneskenes liv dermed åpenbar og et etablert faktum i fagmiljøer. Dette blir videre bevist av det store volumet av tekster som omhandler seksualitetens rolle, fra grekernes og romernes tid, og fram til i dag (Skarpsno, 2013, Field, 2011).

1.2: Hva kan man tar med seg fra rammeplan for barnehagen (2017)

Med seksualitet etablert og definert som et viktig og sentralt begrep i menneskets utvikling, er det dermed formålsnyttig å reflektere og undersøke hvordan barnehagesektoren omfavner og gir rom for dette viktige området i praksis.

I Norge er barnehagesektorens praktiske virke og formål regulert gjennom rammeplanen for barnehage (2017) og Barnehageloven. Aller først, er det verdt å peke på at hverken Barnehageloven eller rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017), nevner barns seksualitet som et definert tema. Med dette sagt, kan man tolke seg frem til at temaet likevel er underforstått og belyst flere steder i tekstene, som for eksempel under beskrivelsen av barnehagens samfunnsmandat og verdigrunnlag.

I Rammeplan for barnehage inkluderes det for eksempel, under avsnittet om barnehagens formål og innhold, at *«barna skal få utfolde ... undring og utforskertrang»* (Kunnskapsdepartementet 2017, s. 19). Under fagområdet «kropp, bevegelse og helse» står det videre at barnehagen skal bidra til at barna: *«blir trygge på egen kropp, får en positiv oppfatning av seg selv, samt setter grenser for egen kropp og respekterer andres grenser»*. I tillegg står det at barnehagen skal bidra til at barna *«blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen ...»* (Kunnskapsdepartementet 2017, s.49-50).

Utdragene ovenfor er gode eksempler på formuleringer der seksualitet, om vi følger definisjonen som gitt av Vildalen og Langfeldt, er underforstått av konteksten. Konseptene om å bli kjent med egen kropp, og å respektere egne og andres kroppslige grenser, gir tydelig inntrykk av at barnehagen spiller en viktig rolle i å anerkjenne barns seksualitet, dog uten å nevne dette eksplisitt.

Samtidig kan man argumentere at utelukkelsen av begrepet «seksualitet» i rammeplanen og loven er i tråd med hva man kan hevde er en usynliggjøring av barns seksualitet i barnehagen og samfunnet for øvrig (Skarpsno, 2013; Vildalen, 2014). Dette forståelsen om irrelevans og usynlighet kan sees som tydeligere forsterket i offentlige reaksjoner barnebøker om seksualitet,

blant andre «*Kroppen*» (Trond Viggo Torgersen, 1983) og «*Hvordan lager man en baby*» (Anna Fiske, 2019), der kritikere hevder at samtaler om seksualitet og kjønnsorganer ikke er egnet i en barnehagekontekst eller i litteratur rettet mot barn i barnehagealder (Bjorknes Høyskole. (2016).

1.3: Hvorfor er det viktig å arbeide med dette temaet også med barn

I motsetning til mange andre barnehager, har Eventyrbrua steinerbarnehage siden 2015 hatt barns seksualitet som et definert fokusområde i arbeidet med de eldste barna i barnehagen. Dette er ikke eksplisitt definert, men en praktisk tolkning av seksualitet som en naturlig del av livet, og dermed inkludert i følgende avsnitt i årsplanen (Eventyrbrua, 2020-21):

«Barnehagens overordnede mål er å ivareta barnas fysiske og psykiske helse på en god måte. Den voksne har ansvar for å stimulere barnas utvikling, og gi hvert barn varme, åpenhet, aksept, trygghet og tilknytning. Dette krever en stor bevisstgjøring og refleksjon over egen praksis og pedagogisk grunnsyn, og en offensiv holdning til egen utvikling. Barnehagen skal være et trygt sted der barna blir møtt i alle sine følelsesuttrykk».

Ved å benytte det overstående, sett i sammenheng med Vildalen og Skarpsnos definisjon av seksualitet, bekrefter barnehagen at seksualitet er et tema som er både relevant og vesentlig for barnas sosialisering, og ikke må underkjennes.

Bakgrunnen for arbeidet i denne barnehagen er at barna stiller spørsmål, de leker og er nysgjerrige på egen og andres kropp. Derfor ønsker de voksne å anerkjenne barnet, å møte det med åpenhet og aksept, og å veilede slik at de lærer samfunnets normer, uten at temaet knyttes til skam og tabu. Ifølge Magnusson & Muribø (2017), finnes det en gylden mulighet, i Eventyrbrua steinerbarnehage, og andre barnehager i Norge, til å formidle viktig kunnskap før barna lærer om kropp og grenser gjennom tilfeldighet. Kunnskapen de får skal skape trygghet, slik at de i større grad kan ta egne valg, sette egne grenser og å bli glad i egen kropp (Magnusson & Muribø, 2017).

Denne påstanden støttes av funn: følelsesmessige resultater på tvers av grupper, som følge av seksualundervisning i klasserommet, inkludert økt empati, respekt for andre, forbedret kommunikasjon, håndtering av følelser, positivt selvbylde (inkludert kroppsbilde) økt følelse av selv- kontroll og sikkerhet, og etablere og opprettholde positive relasjoner (Goldfarb & Lieberman, 2020).

KAPITTEL 2: Barns seksualitet: utvikling og uttrykk

Når vi nå har fått en bedre, men likevel langt fra uttømmende, forståelse for hva seksualitet betyr, er det tid for å undersøke og utforske temaet for denne oppgaven mer i dybden. Som understreket i det foregående kapittelet, er temaet inkludert i rammeplanen; basert på et indirekte krav fra myndighetene. Dette danner et grunnlag av forståelse for hvorfor dette temaet er viktig, også for barn i barnehagen. Men det gir ikke en helhetlig forståelse av hvor viktig det er, og gir heller ingen innsikt i hva barns seksualitet egentlig dreier seg om.

I dette kapittelet, skal vi derfor se nærmere på barns seksuelle uttrykk og lek som observert i barnehagen. Vi ser nærmere på «*doktorleken*» og andre leker hvor genitalier er involvert, eller når gode kroppslige fornemmelser kommer til uttrykk. I tillegg undersøker vi hvordan personalet i barnehagen kan bidra til at barna blir kjent med kroppen sin, og å hjelpe barna til å vedkjenne sine kroppslige grenser, på en trygg måte. Med andre ord, hvordan ansatte kan møte et barns seksuelle uttrykk på en riktig måte.

Å utforske sin egen kropp er naturlig, og noe alle barn gjør. Det skjer på ulike alders- og utviklingstrinn, og i ulik grad (Lessard, 2001). Utfordringen for mange voksne, ligger derimot i hvordan man best møter barna når de leker det voksne gjerne kaller «seksuelle leker», onanerer eller spør om seksualitet.

En ting som er spesielt relevant, og derfor verdt å nevne, er at barn i liten grad har noen opplevelse eller egen forståelse av hva seksualitet er (Langfeldt, 2000). Barn leker og utforsker sin egen verden (Steiner, 2006). Det er vi voksne, blant annet foreldre eller personalet i en barnehage som snarere benevner barnas utforskningsaktiviteter som seksuelle (Aasland, 2020 Skarpsno, 2013). Forskning har bevist at denne voksenreaksjonen kan skape ubehagelige konsekvenser for barnet (Vildalen, 2014), noe som vil diskuteres senere i denne oppgaven.

2.1: Utvikling:

Som nevnt ovenfor er barns seksualitet preget av nysgjerrighet, og barn begynner tidlig å utforske kroppen sin. Seksuell opphisselse begynner ved fødselen og enda tidligere. Forskning har visst at man allerede i livmoren kan observere, ved hjelp av ultralyd, at fosterets penis blir stiv (som tolkes som et synlig bevis på at barnet har det fint). Det antas at også at jentefosters klitoris svulmer og skjeden blir fuktig, mens barnet fremdeles er inni livmoren (Aasland, 2020).

Det er også verdt å nevne at forskning viser at barn kan få orgasme fra ettårsalderen, selv om dette ikke skje ofte (Aasland, 2020). Goldfarb & Lieberman (2020) går videre med å presisere at selv om barnet ikke vet nøyaktig hva det er snakker samtidig barn om deilige, kilne følelser og sitringer

i underlivet i forbindelse med berøring av kjønnsorganene. Dette må dermed sees i sammenheng med Aasland og Skarpsnos konklusjon om at det er de voksne, ikke barna selv som plasserer leken i en voksen seksuell kontekst.

Hos barn er det å bli kjent med egen kropp fremfor alt en lek. For barn i førskolealder, er leken en måte å oppdage og tilnærme seg både sin egen kropp og verden rundt seg. På så måte er leken barns primære arena for å uttrykke seg selv (Öhman, 2012). De oppdager og eksperimenterer med kroppen sin og finner ut hva som skjer når du biter i en tå eller drar i penis. De ulike kroppsdelene er alle like spennende, og et barn vil dermed oppdage og berøre kjønnsområdene sine med samme nysgjerrige tilnærming som nesen, føttene og tærne sine (Langfeldt, 2000, Vildalen, 2014). Det er først senere, ved den emosjonelle, sensuelle og sensoriske oppvåkningen, at barnet får en annen forståelse av forskjellen mellom kroppsdelene (Aasland, 2020).

Først når barnet når 2-3 årsalderen, vil det oppleve at direkte stimulering av kjønnsorganene skaper større kroppslige reaksjoner enn andre kroppsdelene. Ifølge Langfeldt (2000), er det også fra denne alderen at barna begynner å bli opptatt av hverandres kjønnsorganer.

Fra 3-4 årsalderen, blir barnets liv mer og mer sosialt orientert. Dette betyr at utforskningen skjer gjennom lek, i en felles kontekst hvor barna lærer av og med hverandre (Vildalen, 2014). Eksempler på slike leker er blant annet «doktorleken», «familie» og «mor, far og barn». Som Skarpsno forklarer: «*det er gjennom disse lekene at barna prøver forskjellige roller: mannlig, kvinnelig, dominerende, underdanig, osv.*» (2013, s.30). Dette understreker dermed at seksuelle leker har en biologisk bakgrunn og at det er viktig for barnets utvikling å følge disse mekanismene, som fører frem til en voksen, funksjonsdyktig seksualitet (Langfeldt, 2000).

Ifølge Langfeldt (2000), er det vanlig at barn blir interesserte i å leke seksuelle leker sammen rundt tre-fireårsalderen. Som tidligere nevnt er også denne typen leker basert på nysgjerrighet og utforskning, og er en del av læringsprosessen. Det er derimot viktig å presisere at disse lekernes formål og opplevelse er helt annerledes enn seksuelle leker hos voksne (Stevnhøj, 2016). Det er dermed en stor feil å prøve å sammenlikne barn og voksnes seksualitet (Langfeldt, 2000, Lessard, 2001, Skarpsno, 2013, Vildalen, 2014, Aasland, 2020).

Et annet viktig poeng i denne konteksten, er at barn ikke opplever seksualitet på samme måte som voksne gjør det. Og at det å tolke barns seksualitet i et voksent perspektiv, dermed blir feil. Ifølge sexologen Sophia Lessard (2008) kan ikke barnets seksualitet, som er under utvikling, sidestilles med den voksnes, fordi den ikke oppfyller de samme behovene.

Måten som barn i førskolealder presenterer sin seksualitet på, varierer stort. Enkelte barn er forsiktige og tilbakeholdne, mens andre er mer åpne og pågående. De fleste voksne vil reagere positivt på seksuelt tilbakeholdne barn, mens de som er mer åpne, vil ofte bli møtt med skepsis eller avvisning (Langfeldt, 2000). Igjen kan man argumentere at dette kan skyldes vår kulturs iboende negative holdning til seksualitet (Aasland, 2020).

Effekten av en slik negativ tilnærming bekreftes av Pia Friis, som i sin bok «*Barns seksuelle leker*» utdyper at barn, spesielt når de begynner å nærme seg skolealderen, forstår at leker som doktorleker

og andre leker med seksuell atferd er tabubelagte og hemmelige. De vil derfor lete etter steder hvor de kan leke disse lekene i fred (Friis, 2019).

2.2: Uttrykk:

Begrepet «*barns seksuelle uttrykk*» som benyttet i denne oppgaven, er en samlebetegnelse for barns seksuelle lek, genitale kroppsutforskning og kroppslig og verbal kommunikasjon. «*Denne samlebetegnelsen benyttes fordi begreper omkring barns seksualitet ofte brukes om hverandre, og det dermed kan være vanskelig å definere og skille mellom disse*» (Kimerud 2011, s. 175). For å skape en tydelig ramme, er følgende seksuelle uttrykk inkludert i definisjonen som benyttet i denne oppgaven.

2.2.1: Seksuelle uttrykk gjennom lek

Først og fremst, er det viktig å ta meg seg at den seksuelle leken har mange viktige funksjoner (Langfeldt, 2000). Denne typen lek er naturlig og hjelper barnet til å forstå at hen ikke er alene om å oppdage sin egen kropp. Seksuelle leker er som en speiling og en bekreftelse på sin seksualitet gjennom andre barn (Friis, 2019). Samtidig lærer barna sine grenser, lærer å vise ømhet og det reduserer sin angst for nakenhet og nærhet, noen som er av stor betydning senere i liv (Stevnhøj, 2016).

«*Doktorleken*» eller «*mor, far og barn*» er gode eksempler på hvordan barn leker seksuelle leker sammen. I førskolealder, begynner barn gjerne å bli opptatt av at de ser forskjellige ut, og kan fryde seg stort over å oppdage hverandres kjønnsorganer (Aasland, 2020). De seksuelle uttrykkene er stort sett sunne, og de er med på å gjøre barnet mer kompetent med tanke på å respektere grenser (Langfeldt, 2000, Vildalen, 2014).

Ifølge Lessard (2008), søker ikke barn, i motsetning til voksne, å komme i kontakt med andre for å tilfredsstille et behov, men for å bli kjent med seg selv og forstå sin egen kropp. Hun argumenterer derfor for at voksne ikke avbryter eller avslutter leker som fra et voksent ståsted kan tolkes som seksuelle: «*Doktorleken er den eldste leken i verden, som nesten alle har lekt. Dette er en vanlig lek, som kan lekes selv mellom barn av samme kjønn*» (Lessard, 2001, s.98).

På samme måte som doktorleken, finnes det en rekke andre leker som fra et voksent perspektiv kan anses som å ha seksuelt innhold, Tisselek, rumpelek, pulelek, «*å sexe på lat*» og «*Jeg viser deg min om du viser meg din*» er alle eksempler på dette. Dette er leker som forekommer ofte blant barn i barnehagealder, men som krever at de voksne er bevisst sitt ansvar og sørger for at leken ikke går for langt (Lessard, 2001).

Barn trenger tydelige grenser. De trenger veiledning som gjør at de forstår at de ikke skal putte ting eller fingre i hullene i kroppen sin eller i kroppene til vennene sine: hverken i ørene eller neseborene, ikke i munnen og ikke i skjeden eller anus. Ved å formidle dette tydelig, bidrar den

voksne til at barna lærer å sette egne grenser, og at de har både lov og rett til å si "nei" når noe eller noen går for langt (Lessard, 2001).

Lek med seksuell oppdagelse i sentrum er vanligvis flyktig, men forekommer vært ofte over en viss periode i barnets liv (Aasland, 2020). For at leken skal skje trygt, anbefales det at voksne overvåker på avstand. Det kan være nødvendig å sette grenser og regler, samt å forklare at leken kun kan finne sted dersom alle som er med, føler seg fri til å delta, trekke seg fra eller avslutte leken (Skarpsno 2013, Vildalen 2014, Aasland 2020).

2.2.2: Onani

Barn utforsker sin egen verden gjennom lek. Gjennom leken utvikler hen en forståelse for seg selv og verden rundt (Steiner, 2006). Det samme prinsippet gjelder når vi snakker om kropp (Vildalen, 2014). Barnet oppdager kroppen sin gjennom lek, del for del og på ulike trinn i utviklingen. Man kan derfor argumentere at barnet oppdager kjønnsorganene sine på lik linje, og med samme entusiasme, som da det oppdaget tungen, hendene, fingrene og ørene sine (Vildalen, 2014).

Barns seksualitet vekkes i henhold til erfaring og omstendigheter, helt uten forutsetning (Langfeldt, 2000, Vildalen, 2014). Det er bare ved en tilfeldighet at et barn oppdager at det gir en annen følelse å berøre kjønnsområdene sine, enn andre deler av kroppen. Et viktig poeng i denne sammenhengen er at det er oppdagelsen, og ikke den oppnådde følelsen, som står sentralt hos barnet. Ifølge Lessard (2001) vil denne oppmerksomheten flyttes fra oppdagelse til opplevelse over tid. Når barnet innser at det å berøre kjønnsområdene gir hen spesielle opplevelser, vil hen gjenta disse gestene. Denne prosessen kan lett sidestilles med andre situasjoner, som «*når barnet leker med en ny gave*»: *hen må finne ut hva den nye leken kan, og hvordan den fungerer*» (Lessard, 2001, s108).

Utforskningen av kjønnsorganene, som kan beskrives som onaniatferd, skjer ofte samtidig med at barnet starter med toalettopplæring (Lessard, 2001). Uten bleie er det lettere for barnet å ta på seg selv og oppleve fornemmelser, uansett om det utføres med hendene, et teppe, en stolkant, eller et bordbein (Skarpsno, 2013).

Uten skam og skyldfølelse

Onani ble lenge sett på som syndig og skadelig, og blir i stor grad fremdeles ansett som et tabu i samfunnet. Dette på tross av at onani er en helt naturlig praksis som varer livet ut (Skarpsno, 2013). Ifølge Aasland (2020) er det viktig at barn ikke får skyldfølelse eller kjenner på skam rundt seksualiteten sin. Viktigheten av dette understrekes videre av psykologen og sexologen Langfeldt: Barn må få lov til å lære hvordan kroppen deres fungerer, uten å føle seg skyldige. Dette vil tillate dem å ha et tilfredsstillende voksent sexliv (Langfeldt, 2000).

Å utforske egen kropp er en naturlig del av et barns oppvekst og sosialisering, men det er likevel visse normer som må respekteres. Barn har for eksempel ingen forståelse for at det ikke er sosialt akseptert å onanere når andre er til stede. Denne forståelsen oppnår barn som regel i 4-5-

årsalderen (Langfeldt, 2000). Før de når hit, kan det derfor være lurt å skape en avledningsmanøver. Om et barn onanerer på et sted der hen kan bli kompromittert, altså der andre ser dem, er det viktig å møte barnet med verbal aksept og veiledning tilpasset barnets alder. For eksempel kan det være passende å si: «*Jeg ser at du liker å kose med tissen din. Alle mennesker koser med tissen sin av og til, men dette er noe du kan gjøre når du er alene.*» (Lessard, 2008).

Lære intimitet

Når barnet begynner å onanere, oppstår det en mulighet for å hjelpe barnet frem til en forståelse av intimitet, og at de har all rett til å utøve handlingen innenfor en trygg og privat sfære. Ideen bak dette er at barnet skal forstå at intimitet kan utføres på lik linje med andre aktiviteter som å tegne, se på bøker, pusle, osv, uten forstyrrelser fra andre. Som den kanadiske sexologen Sophia Lessard understreker: «*Intimitet betyr ikke "i skjul", men trygg situasjon der ingen vil se eller feiltolke handlingen, og heller ikke friste til å imitere eller lede handlingen i en uønsket retning*» (Lessard, 2008, s110-111). Denne måten å presentere seksualitet på, kan derfor bli tolket som et middel til å forhindre seksuelt misbruk (Vildalen, 2014).

2.2.3: Nakenhet

Etter hvert som barnet vokser, vil det begynne å legge merke til forskjeller mellom kroppene til menneskene de omgår. Dette er drevet av nysgjerrighet og vitebegjærlighet, og barnet vil således sammenligne sin egen anatomi med andres. Denne vanlige prosessen gjør at hen legger merke forskjellene og dermed bli klar over eksistensen til begge kjønn (Hayet, 2012).

2.2.4: Ekshibisjonisme

Barndomsekshibisjonisme, som for eksempel uttrykkes ved at barn kaster klærne og løper nakne rundt på en varm dag, er ifølge Hayet også en helt normal oppførsel i barns sosialiseringssprosess. Han understreker at det er en nødvendig prosess for å utvikle kjønnsidentiteten: «*Å vise sin nakne kropp, på en naiv, uskyldig måte, lar barnet gradvis lære nakenhetsreglene som er i kraft i samfunnet*» (Hayet, 2012, s.71).

Å bli mer og mer kjent med disse reglene, kan være sett som et tegn at det barnet utvikler sin forståelse av verden rundt seg selv. Dette i tillegg kan også bli tolket som en fin måte å forsterke at kroppen hans virkelig tilhører ham (Lessard, 2008).

2.3: Å møte barns seksuelle uttrykk som voksen

For å begynne er det viktig å være klar over én ting: Måten voksenpersoner møter barns seksuelle uttrykk på, varierer sterkt uansett hvilken bakgrunn vi har (Aasland, 2020). Det er derfor ingen overraskelse at noen voksne vil overse eller akseptere det, mens andre vil avvise, bli sinte og/eller forby at barn utfører slike handlinger (Magnusson & Muribø, 2017).

En annen ting å huske er at det å snakke med et barn om seksualitet ikke er en enkel oppgave for voksne. Dette fordi vi er farget av våre egne erfaringer, våre personlige konnotasjoner, forståelse og bildene som dukker opp i hodet vårt når det gjelder seksualitet. Det er også viktig å trekke frem at mange i dagens voksegenerasjon selv ble lært at intimitet var skambelagt og «skittent» (Magnusson & Muribø, 2017).

For å bidra til en sunn og alderstilpasset tilnærming til temaet, finnes det en rekke tips og råd for hvordan voksne, og spesielt barnehagepersonell, kan møte barns seksualitet. Disse er bruk av riktige betegnelser, synspunkt, kommunikasjon og tillit og ekte informasjon.

- Bruk av riktige betegnelser

Ifølge Lessard (2001) og Aasland (2020) er et viktig ledd i barns seksuelle sosialisering, å lære barnet å bruke de riktige betegnelse som "penis", "vulva", "vagina" og ikke mer abstrakte ord. Dette anbefales for å avmystifisere og konkretisere; ikke ulikt hvordan vi vil korrigere et barn som sier «pip-pip» og «voff-voff» fremfor de korrekte betegnelse fugl og hund.

Denne konkretiseringen kan gjøres samtidig som barna lærer navnene på de andre kroppsdelene; øyne, nese, munn, navle, osv. Det kan også være lurt å ikke å legge mer vekt på kjønnsorganene enn på andre deler av kroppen. Som psykologen og sexologen Langfeldt (2000) peker på i boken «Barns seksualitet», kan det faktisk at en voksen bruker et upassende ord for å snakke om seksualitet, indikere et ubehag som kan overføres til barnet. I seksualitet som i alt annet, er det dermed bedre å sikte mot et nøytralt og ubelastet begrep.

- Synspunkt

Før man forklarer, reagerer eller til og med vurderer barnets seksuelle oppførsel, må man utfordre sin egen voksne forståelse, og heller ta i bruk barnas synspunkt (Lessard (2001) og Aasland (2020)). Som tidligere nevnt er ikke et barn en miniatyr-voksen. Barnas seksualitet består av nysgjerrighet og utforskning, og er fjernt fra en såkalt voksen-forståelse der seksualitet er sterkt knyttet til glede, forførelse og/eller formering. Barns spørsmål om seksualitet er dermed uskyldige og basert på interesse for å lære og forstå verden rundt seg, på lik linje som andre tema.

- Kommunikasjon gir tillit

Hvis et barn spør hvor babyer kommer fra, eller bemerker at noen andre har et annet kjønn enn seg selv, kan det sees på som en mulighet for å åpne opp om temaet seksualitet. Som Lessard (2001) og Aasland (2020) bemerker; «*Lytt til barnet ditt for å oppdage spørsmålene hans, de faktiske budskapene hans og ikke din egen tolkning av dem*». Denne holdningen av åpenhet setter scenen

for å etablere tillit, avmystifisere seksuelle bekymringer og hindre misforståelser som kan skape utrygghet, selv i ungdomsårene.

Barns spørsmål er ofte direkte og utilslørte, noe som kan komme overraskende på en voksen. I slike situasjoner er åpenhet viktig, og det beste svaret om man blir «overrumplet» er rett og slett å svare at man ikke vet. Neste steg blir å finne ut og komme tilbake til barnet med et godt svar. På denne måten lærer han at han kan stole på deg.

- Ekte informasjon tilpasset barnets alder

Når et barn stiller spørsmål om seksualitet eller sex, er det verdt å huske å at det er viktig å svare på det bestemte spørsmålet, og ikke utbrodere for mye. Svaret må også være tilpasset barnets alder (Lessard (2001) og Aasland (2020)). Et annet viktig poeng er at barnet ofte ikke helt vet hva hen spør om. Spørsmål som: "Hva synes du? Hva vet du om dette?" vil gi innsikt i barnets kunnskapsnivå og ordforråd, slik at du som voksen kan legge svaret på et nivå som barnet har forutsetning for å forstå. Det vesentlige er at svarene dine må være like enkle og korte som spørsmålet. Dersom barnet vil vite mer, enn svaret gir, vil hen stille deg et annet spørsmål om oppfølging (Lessard (2001) og Aasland (2020)).

Den kanadiske sexologen S. Lessard (2008) understreker viktigheten av kommunikasjon videre. Barn som har fått god informasjon om seksualitet i tidlig alder vil statistisk sett ha en senere seksuell debut, har færre partnere og er mindre sannsynlig å ha ubeskyttet sex. En omvendt situasjon, der det oppleves at spørsmål ikke blir besvart, eller blir fullstendig oversett, kan i så hensende svekke deres seksualitet i stedet for å beskytte dem. Når du sier til et barn: "Du er ikke gammel nok til å snakke om dette," kan det lede til større, ikke mindre usikkerhet, og barnet kan få en oppfattelse av at dette er noe man ikke snakker om, og hen verken kan eller bør diskutere (Lessard 2001).

Når vi snakker om kommunikasjon omkring seksuell adferd hos barn, må det understrekes at man ikke under noen omstendigheter må fremkalle følelser av skyld, skam eller usannheter (Lessard, 2008). Uttalelser som «*Stopp med det der, ellers vil penis falle av!*», «*Stopp! Gå og vask hendene!*» «*Sånn gjør ikke snille jenter*» eller «*gjør du det, vil du få hår i håndflatene*» risikerer at barnet vil assosiere seksualitet og kjønnsområdet med noe skittent eller skamfullt, og noe kan bare berøres i hemmelighet (Hayet, 2012). Også avledningsmanøvrer, der voksne forsøker å skape en avledning hver gang barnet viser seksuell adferd, kan gi et negativt inntrykk og dermed lede til at barnet glemmer seg for å stimulere seg selv, samtidig som hen føler skam og skyldfølelse (Hayet, 2012).

KAPITTEL 3: Steiners mening og Steiners pedagogikk i lys til seksualitet hos barn

I dette kapitlet vil Rudolf Steiners tanker og meninger om seksualitet bli presentert. For å utfylle dette, ser vi nærmere på prinsippene som Steiner har bygget sin pedagogikk for førskolebarn på, herunder voksenrolle, kommunikasjon med barn, frilek og tillit til verden, bli sett på i lys av barns seksualitet.

3.1: Steiners tanker om barns seksualitet

I et foredrag holdt i Dornach 31. juli 1916 (S-3239), kom Rudolf Steiner med en klar uttalelse om at barn er kjønnsnøytrale, og dermed aseksuelle vesener i løpet av sine første sju leveår. Dette reflekteres også i Steiners inndeling av pedagogikken i sjuårs-sykluser, der barn i førskolealder ikke anses som seksuelle vesener i det hele tatt (2002). En tydeliggjøring av dette ble understreket av Steiner selv, der han trekker frem at *«det er ekstremt viktig å betrakte visse prosesser i barns liv som ganske enkelt naturlige, uten å måtte se dem når det gjelder seksualitet med én gang»* (2012, s.138).

Uttalelsen ovenfor fremhever tydelig at Steiner var kritisk til teoriene til Sigmund Freud, som fikk stor oppmerksomhet i Steiners samtid i starten av det 20. århundret. Mens Freud knyttet sine psykoanalytiske teorier tett opp mot seksualitet, mente Steiner at Sigmund Freud spredte en kappe av seksualitet over alle aspekter av menneskelivet, og at hans teorier dermed urettmessig tolket barns naturlige handlinger til å ha en underliggende seksuell kontekst. Ser vi nærmere på Freuds og Steiners lære, er denne uenigheten lett å få øye på. For mens Freud definerer at alt fra en baby som suger på en smokk, til at man ufraværende å klør seg på kroppen, er en seksuell handling; argumenterer Steiner at seksualiteten vil utvikles ut fra det spirituelle grunnlaget som dannes i barndommen, og at seksualitet dermed ikke er til stede hos barn i førskolealder (2012).

Sett med moderne øyne, må det også nevnes at heller ikke Rudolf Steiner var ukontroversiell i sin tolkning av barns seksuelle uttrykk. Steiner uttalte for eksempel at seksuell adferd hos barn, i de fleste tilfeller, burde betraktes som barnslig uoppdragenhet; en oppførsel som kunne korrigeres med *«et par smekk»* (!) (2012, s.139). Et annet poeng som også vil møte avstand i moderne tid, er Steiners råd til håndtering av slik «uoppdragenhet»: Å snakke med barna var ikke bare frarådet av Steiner. Han så på det som den verste måten å håndtere det på. Fordi Steiner mente at barn har en like aseksuell tolkning av det å klør seg på tissen som de har til å klør seg på armen, mente han at en samtale om seksuell adferd ville lede til at seksuelle ideer ble plantet i hodet på barnet (2012).

Gjennom litteraturen om seksualitet i steinerpedagogikken, er det også verdt å nevne den tyske psykologen og antroposofen Mathias Wais (2004). Wais velger å ta et spirituelle perspektiv for å

forklare hvor barns seksualitet kan komme fra. Som utgangspunkt, og som også pekt på av Steiner selv, ser han på de karakteristiske måtene barnet nærmer seg verden de første sju årene. Det vil si at barnet i utgangspunktet er mentalt «*kjønnsfritt*» (Steiner, 2002 & Wais, 2004). Wais forklarer denne kjønnsfriheten med at reproduktive organer blir funksjonelle først etter puberteten, og at seksuell lyst rettet mot andre personer dermed ikke eksisterer før dette stadiet. Ifølge Weis' definisjon bør det som anses seksuell aktivitet hos et barn, heller anses som en naiv, kjærlig og naturlig nysgjerrighet for verden. Wais understreker derimot at barnets egen kropp, sammen med følelsene som kan oppleves gjennom den, er en del av denne verden. Og at kroppen og følelsene således, og naturlig nok, må undersøkes akkurat som andre deler av verden (Wais, 2004). Med andre ord, fremhever Wais at disse handlingene ikke er knyttet til seksualitet, men naturlig nysgjerrighet (Wais, 2004).

Wais (2004) gikk videre langs dette sporet i sin argumentasjon om at «*doktorleken*», som er vanlig hos barn i førskolealder, er ufarlig. Dette fordi den nysgjerrige måten et barn oppdager og undersøker kroppene til sine lekekamerater, er identisk til måten han eller hun undersøker verden. Han begrunner dette videre i at doktorleken aldri og ikke på noen måte blir ledsaget av seksuell lyst eller et behov for å oppleve begjær, frigjøring av spenning eller lyst. Disse "seksuelle" aktivitetene er ikke til stede i et barn, og kan således ikke rettes mot noen, ikke engang i fantasien. For å oppsummere Wais' tanker: I et normalt utviklende barn, er det egentlig ikke noe som heter seksualitet. For Wais er temaet åpenbart og rett og slett en misforståelse mellom voksne og barn, der den voksne forholder seg til sin egen verden i stedet for barnets verden (Wais, 2004).

3.2: Voksenrolle

Steiners pedagogiske forelesninger har sterkt fokus på viktigheten av imitasjon i løpet av barns første leveår (Steiner, 2006, 2008). Barn oppfatter og behandler menneskelige handlinger gjennom etterligning. Ifølge Steiner er det å imitere et godt forbilde, den viktigste driveren for utvikling. Dette fordi den muliggjør dypere former for kommunikasjon mellom barn og voksne, samtidig som den nærer og danner den utviklende organismen til barn (Steiner, 2008). Viktigheten av denne imitasjonen tydeliggjøres enda sterkere i Steiners fokus på voksnes ansvar som forbilder og gjennom prosessene som barn gjennomgår når de imiterer voksne.

I tillegg mener Steiner (2006) at en atmosfære av kjærlig varme og veiledning gir det best mulige miljøet for sunn utvikling, og at personalet i en steinerbarnehage har en viktig rolle i rollemodellering og som stillas for barnets naturlige trang til å utforske og eksperimentere.

Å etterligne er derimot ikke bare et barns inngangsport til samfunnet og til verden, det står også sentralt i utviklingen av forholdet til egen kropp (Steiner, 2006, 2008). Som Steiner selv sa: «*Når det gjelder livets syv første år, er det ikke annet enn forbildet som har verdi*» (Steiner, 1979, s. 21). Med andre ord er det gjennom etterligning de voksne rundt seg, at barnet får hjelp til å bygge kroppen sin som et nytt sanseorgan, trinn for trinn (Steiner, 1979). Ved å bevege seg og sanse miljøet rundt seg, utvikler barn sin egen naturlige respons til den. Barn bruker bevegelse for å utforske seg selv og sine forhold til mennesker og ting (Wais, 2004).

Steiner snakket flere ganger om at voksnes ansvar og oppgaver var verdige eksempler for barn (Steiner, 1979, 2006, 2008). Men barnet trenger ikke bare hjelp fra den voksne og omverden, det er fullstendig avhengig av det for å kunne utvikle seg til å bli et fritt, selvstendig og tenkende menneske (Steiner i Paulsen, 2008). Som del av pedagogikken var Steiner derfor opptatt av både hva voksne gjør og hvem den voksne er. Det krever å være et godt forbilde, og dette omfatter alt fra språk, ansiktsuttrykk, tanker og følelser, til bevegelse og handlinger (Steiner, 1979, 2006, 2008). For at barnehagepersonale skal kunne møte små barn på en god måte, kreves dermed en kontinuerlig prosess med egenutvikling (Steiner, 2006, 2008).

Basert på dette, kan man argumentere at barnehagepersonale med dette ble gjort oppmerksomme på å sette egen oppførsel i fokus. Barn er veldig bevisste på voksnes oppførsel, på hva de er, gjør og viser. Personalets egne følelser påvirker barnas oppførsel, og barna ser hva de voksne gjør. Dette er sentralt i steinerpedagogikken, og er grunnen til at Steiner-pedagoger må være svært oppmerksomme på egen oppførsel. Dette inkluderer også reaksjoner på barns seksuelle uttrykk. Dersom barn opplever de voksne i barnehagen som åpne rundt temaet kropp og seksualitet, er sjansene mye større for at de vil åpne seg om noe skulle være galt (Aasland, 2020).

3.3: Kommunikasjon

Som nevnt ovenfor, mener Steiner at barnet i den første syvårsperioden skal lære gjennom sansing og etterligning. Dette påvirker kommunikasjonen fra voksen til barn, ved at det legges mindre vekt på hva som sies, men mer på hva den voksne gjør, og hvordan den gjør det. For Steiner, er måten voksne kommunisere med barna et veldig viktig felt som man ikke må overse. Han forklarer at *«dersom vi gir barnet begreper som er så definitive at de ikke kan vokse, utvikle og forandre seg etter hvert som barna selv vokser, utvikler og forandre seg, vil sjelen deres forkrøples. (...) Vi plager det med definisjoner som skal bli sittende»*. I stedet for å definere, anbefaler Steiner å gi barna *«noe helt annet: begreper som kan vokse»* (Steiner, 1979, s.11).

Med det ovenfor nevnte som utgangspunkt, kan man si at steinerpedagogikk er rettet mot hele barnet: hodet (tanken), hjertet (følelsen) og kroppen (viljen) (Steiner, 2006). Dette var sett som ganske revolusjonerende i begynnelsen av 19-tallet. I Steiners syn opplever barnet ting aktivt. De føler dem før de forstår dem. Med andre ord søker ikke en steinerpedagog å overføre kunnskap til et barn, men vekker i stedet en hel rekke karakteristiske trekk med respekt for egen rytme og individualitet. (Steiner, 2006, 2008)

Dette står i sterk kontrast med hva som beskrives i rammeplan for barnehager i Norge (2017). Som nevnt i kapittel en i denne oppgaven, skal barnehagen i henhold til rammeplanen, bidra til å hjelpe barna så de *«blir trygge på egen kropp, får en positiv oppfatning av seg selv og lærer å sette grenser for egen kropp og respekterer andres grenser»*. Men hvordan dette skal oppnås, sier ikke planen noe om. Det kan derfor argumenteres at Utdanningdirektoratet i rammeplanen har gitt barnehagepersonellet veiledning og ikke en metode for hvordan målet best kan oppnås.

Sett fra et praktisk perspektiv, er den enkleste måten å fullbyrde rammeplanens beskrivelse, å snakke med barna ved bruk av syntaks, innhold og informasjonsmengde tilpasset barnas alder. Dette bekreftes av Thore Langfeldt (2000) som anbefaler å snakke med barn om seksualitet. Han mener at en åpen og ærlig dialog vil gi barnet den plattformen det trenger for å senere våge å snakke om, og stille spørsmål om, sex og seksualitet. Dette vil legge til rette for åpen dialog, og igjen kan bidra til å redusere de mest åpenbare grunnene som skam og krenkelser (Skarpsno, 2013).

3.4: Frilek

For R. Steiner var det viktig å skape et sted (blant annet barnehager) der barn får være barn. Med andre ord, betyr dette å skape et miljø som letter barnas selvstyrte frilek. I Steiner-filosofien støtter frilek riktig utvikling av viljen, og barn får rom til å utarbeide identiteter, forhold, fantasi og virkelighet for seg selv gjennom lek.

Frileken har en stor og viktig plass i steinerbarnehager. Barna får utvikle seg gjennom dyp og uforstyrret lek. De leker ut fra sine egne ideer og impulser. Lek er en måte å uttrykke seg på, og den inngår i et fellesskap som legger grunnlag for vennskap. Barna samarbeider for at små og store byggeprosjekt kan se dagens lys. I leken utvikler barna sosiale ferdigheter, kreativitet og fantasi (Steinerbarnehageforbundet, 2018)

Som nevnt ovenfor tar personalet i en steinerbarnehage sikte på å skape de rette forholdene for lek, og støtte barn til å holde leken flytende, iboende drevet og engasjerende barnas hele kropp. Om man tar dette videre, kan man argumentere at dette også inkluderer leker som kan bli definert som seksuelle. Med andre ord, er det ingenting som stopper eller forhindrer for eksempel «*doktorleken*» i en steinerbarnehage. Om man referer til Vildalen (2014), ser man tydelig at barn kan knytte sterkere bånd til hverandre, lære om kropp og kropp, samt utvikle en forståelse for egne og andres grenser, gjennom denne typen lek. Når barn får leke seksuelle leker, kan de utvikle en forståelse for ulike grenser som de tar med seg inn i voksenlivet, og det samme med anerkjennelsen av følelsene som oppstår. Når de voksne respekterer barnets privatliv i leken, kan barnet skape en sosial forståelse for hva som er privat, og hva som kan deles med verden.

3.5: Tillit til verden: Verden er moralsk

I boken *Barnets oppdragelse* (2006), skriver Steiner at barnet er født inn i verden med en ubevisst antakelse av at verden er moralsk og god, og at den derfor er etterligningsbar for barnet. Som skrevet tidligere, betraktet Steiner barnet i den første syvårsperioden som et helt sanseorgan og et etterlignende vesen. Steiner anså dermed at utviklings- og sosialiseringprosessen hos et barn skjer gjennom handling, og ikke gjennom belæring (2008). Dette rettferdiggjøres av det faktum at det er i barns natur å være nysgjerrige, og at det er nysgjerrigheten som fører barnet til å lære gjennom

erfaringer og handlinger. Barnet skal først og fremst skape sin egen forståelse av omverden og seg selv, gjennom sansing og egne handlinger (Steiner, 2006, 2008).

Alt barnet tilegner seg av gode vaner og moralske handlinger, skjer således gjennom de voksnes evne til å tilrettelegge for gode og pleiende og beskyttende omgivelser. Gode forbilder, glede, og ekte kjærighet er det som setter barnet i sitt rette element (Steiner, 2006). Logikken bak Steiners filosofi fungerer. Det er ingen tvil om at et førskolealder-barn med fine folk rundt seg, som blant annet foreldre og barnehagepersonale som hen kan etterligne, vil blomstre.

Men er dette en utopi? Er verden alltid god? Hva om de voksne som er rundt barnet, ikke er så dyktige eller snille? Og hva skjer utenfor den nære sirkelen i familien og barnehagen? Finnes det mennesker i barnets omgangskrets som ikke nødvendigvis viser de samme gode kvalitetene som pappa, mamma, tante eller barnehagepersonalet gjør? Med andre ord, finnes det folk som kan utgjøre en risiko for et barn, for eksempel i en seksuell kontekst?

Om vi ser på statistikken, fremgår det at så mange som 15 prosent av barn under 18 år utsettes for en eller annen form for seksuelle overgrep i Norge (Bufdir, 2017). 30 til 50 prosent av alle seksuelle overgrep anslås å være begått av barn og unge, og halvparten av voksne overgripere anslås å ha begått sitt første seksuelle overgrep før de fylte 18 år. Basert på disse tallene, og uten å se bort fra Steiners mening, kan det være relevant å, som man sier på fransk, «*Mettre de l'eau dans son vin*» (å vanne ut vinen sin). Med andre ord, kan det være lurt å utvide pedagogikken som er implementert i Steinerbarnehager til å inkludere enkelte moderne aspekter og prinsipper som reflekterer dagens samfunn – inkludert seksualitet? Dette er hva det fjerde kapitlet er om.

KAPITTEL 4: Diskusjon

Problemstillingen for denne oppgaven var: «*Hvordan kan personalet møte barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage*». La oss oppsummere, kommentere og sammenligne hva som har blitt nevnt så langt:

I det første kapittelet, ble bakgrunnen til den valgte problemstillingen presentert. Med hjelp av WHO, ble konseptet seksualitet definert. Ut fra denne definisjonen kan man argumentere at mange aspekter om hva «seksualitet» betyr, inkludert hva vi legger i begrepet, har utviklet seg siden Steiner selv definerte og kommenterte det samme konseptet for over 100 år siden.

Steiners syn på seksualitet ble presentert og spredt like etter Første Verdenskrig, og generelle sett kan man si at synet hans reflekterer det generelle tankesettet fra denne tiden. På 1920-tallet ble ikke barn ansett som «*et seksuelt vesen i det hele tatt*» (Steiner, 2002). Samtidig er det verdt å huske at «det glade 20-tallets» seksuelle revolusjon begynte å spre seg på samme tid. Mange mennesker i kunstneriske og bohemske kretser hadde lenge levd mer fritt enn andre, men årene etter Første Verdenskrig åpnet denne friheten også til andre. Mange av samfunnets etablerte normer ble utfordret på 1920-tallet, inkludert kvinners frigjøring, monogami og seksuell orientering. Dette er tydelig dokumentert, blant annet innen Freuds ideer innen psykoanalyse.

I tillegg er det verdt å huske at det nå har gått over 100 år siden Steiner holdt sine foredrag om sitt syn om barns seksualitet. Det er ingen overraskelse at konseptet barns seksualitet har utviklet seg og blitt både bredere og mer komplekst gjennom årene, og at det dermed har tilkommet flere aspekter som motsier Steiners syn. Som tidligere understreket i denne oppgaven: den rådende moderne oppfattelsen er at seksualitet er til stede i barn allerede før fødsel, og at den er en livslang prosess. I vår moderne verden, er dette ansett som et faktum som er nesten umulig å utfordre.

I samme kapittel fant vi at barns seksualitet blir tatt på alvor av Kunnskapsdepartementet og myndighetene, og ved at temaet inkluderes i rammeplanen, er en viktig del av barnehagepersonalets ansvar, inkludert steinerbarnehager, i 2021. Med andre ord er det et krav til at barnehager, blant annen steinerbarnehager, følger opp disse retningene for å fullføre sine oppgaver; blant annet ved å bidra til at barna blir kjent med egen kropp, og lærer å respektere egne og andres kroppslige grenser.

Man kan bare spekulere om hvorvidt det samme hadde skjedd på Steiners tid, men sett i et historisk perspektiv, kan man argumentere at dette nok ville vært svært usannsynlig. Det er viktig å huske at den tyske nasjonen i 1919 lå nede. Landet var beseiret i krig, vaklet på randen av økonomisk ruin, og var et sosialt og politisk kaos. Det var med dette som bakteppe at Steiner snakket og ble enig med Emil Molt, om å grunnlegge den første Waldorf-skolen. Og man kan dermed tydelig forstå ønsket om sosial fornyelse og en ny måte å organisere samfunnet og dets politiske og kulturelle liv på. Steiner pekte på at en slik omorganisering måtte begynne med barna.

Det kan samtidig argumenteres at Steiner var en tenker forut for sin tid, som på mange måter gikk imot etablerte sannheter i samfunnet. Det kan dermed tenkes at Steiner kanskje ville ha inkludert

og vektlagt temaet barns seksualitet i sin pedagogikk, dersom dette hadde blitt ansett som et like nødvendig aspekt for å forandre samfunnet.

Et annet aspekt som ser ut å være motstridende til hva Steiner snakket om i begynnelsen av 20-tallet, er at et barn er kjønnsfrie. Dette synspunktet står i åpenbar kontrast til hva eller hvordan et barn blir sett i 2021, og det har blitt demonstrert at et barn får forståelse om forskjellene mellom en gutt eller en jente, ved å observere og betrakte andre personer rundt seg.

Ett poeng hvor Steiner fremdeles er aktuell, og derfor kan argumenteres å være på samme linje med moderne psykologi og sexologi, er at barns seksualitet ikke har noe som helst å gjøre med voksens seksualitet. Steiner og våre nåværende fagfolk (blant andre Langfeldt, Lessard, Vildalen, Skarpsno, Aasland) er enige at det å sammenligne barns seksualitet og voksens seksualitet er feil. De to er verdner fra hverandre.

Langfeldt, Lessard, Vildalen, Skarpsno, Aasland og Steiner er alle enige i at barn i førskolealder drives av utforskertrang for å bli kjent med verden rundt seg. Denne utforskningen danner grunnlaget for erfaringer og konklusjoner, og således en plattform for læring. Det kan være logisk at denne utforskningen starter ved de nære ting.

En annen ting som alle kildene ovenfor er enige om, er at barn utforsker sine omgivelser ved hjelp av en iboende nysgjerrighet om verden rundt seg. Dette, satt i sammenheng med utforskertrangen som nevnt ovenfor, understreker at det å bli kjent med sin egen kropp er et naturlig startpunkt. Som nevnt i de foregående kapitlene, omfatter også denne nysgjerrigheten seksualitet, noe som bekreftes av fra Steiner (1919) til Aasland (2020). Det må derimot understrekes at denne nysgjerrigheten om seksualitet, som er iboende i barnet, ikke er orientert mot en såkalt voksen forståelse av begrepet, men heller en nysgjerrighet om kroppens funksjoner: «Hva gjør denne kroppsdelen her?», «Hvorfor ser den annerledes ut enn kusinen mins», «Hvorfor føles det godt når jeg tar på den?». I denne sammenhengen kan man argumentere at det, fra et barns perspektiv, ikke er noe forskjell mellom det å dra seg i tåa og å dra seg i penis.

Samtidig kan man argumentere at Steiner hadde rett i sin vurdering om Sigmund Freuds teorier i begynnelsen av det 20. århundret. Han kritiserte Freuds tilsynelatende seksualisering av alt, og understreket at barns oppførsel og handlinger ikke har en seksuell konnotasjon eller trenger å bli tolket som seksuell. Steiners ståsted ble senere bekreftet av akademisk forskning innen psykologi og sexologi, inkludert Langfeldt, Lessard, Vildalen, Skarpsno og Aasland.

Et annet punkt der både Steiners og konklusjonene i moderne forskning er sammenfallende, er temaet frilek. Som presentert i kapittel to og tre i denne oppgaven, er det en rekke ting som barn lærer gjennom lek. Gjennom leken kan barn utvikle sosiale og kognitive ferdigheter, gjøre erfaringer som bidrar til emosjonell modenhet og oppnå selvforståelsen de trenger for å utforske nye situasjoner og miljøer. Dette ble understreket av Steiner for over 100 år siden, og det er interessant å se det er først i senere tid at disse tankene har blitt innlemmet i akademiske tekster og forskning om temaet. Dette gjelder også tanker og teorier om barns seksuelle uttrykk som oppstår gjennom frilek.

Sett i lys av denne konteksten, er det naturlig å rekke frem rolleleker inspirert av hverdagsaktiviteter som «å leke familie» og «doktorleken». Leker som dette gir barn mulighet til å lære samfunnets normer samtidig som de utforsker sine egne grenser, finner ut om andres grenser, og blir kjent med egen kropp. Leken danner også grunnlag for utvikling av empati, respekt for andre og selvfølelse, som alle er vesentlige for at barn skal kunne blomstre.

Basert på argumentasjonen ovenfor, kan man si at denne måten å gi rom til barns seksualitet i en steinerbarnehage ikke står i kontrast til, men heller er sammenfallene med, Steiners tanker om intellektuell, emosjonell og fysisk utvikling hos barn.

Et annet aspekt der dagens forskning innen psykologi og sexologi er sammenfallende med Steiners teorier fra begynnelsen av det 20. århundret, er voksenrollen. Rollen som voksne har, er nå anerkjent og ansett som sentral og imperativ for sunn utvikling hos barn.

Ifølge Steiner, er de første tre leveårene spesielt viktige, fordi dette er en periode der barn er mest åpne og har stor tillit til menneskene de er omgitt av, blant annet foreldre og barnehagepersonale. Dette tilsier at pedagoger som arbeider med barn i denne aldersgruppen bør fremheve og fostre sine egne personlige trekk og egenskaper for å sørge for at de etter beste evne kan imøtekomme de personlige behovene til hvert enkelte barn. Barnehagepersonalet må også være bevisst sin viktige rolle som forbilder for barna, noe som understrekes i det faktum at barn under fem år har etterlikning og imitasjon som den viktigste drivkraften for læring.

Det samme aspektet kan brukes når vi ser på hvordan voksne reagerer og agerer i møte med barns seksualitet. Steiners pedagogikk tilsier at vi som voksne må se på situasjonen fra et barns perspektiv. Dette innebærer å gå situasjonen i møte uten voksne tillærte reaksjoner – også i møte med et barnehagebarn som berører seg selv på intime områder. I slike situasjoner kan det argumenteres at den riktige og beste reaksjonen er å imøtekomme og vise forståelse for at barnet er i ferd med å oppdage hens kropp på en fullstendig uskyldig måte – noe som er enkelt å forstå, men ikke alltid like lett å gjennomføre i praksis.

Ved å se og tolke handlingen gjennom et barns øyne, uten såkalte voksne føringer, vil man kunne skape et trygt miljø som åpner opp for at barnet kan ta til seg råd, erfaringer og dermed lære. Med andre ord, oppnå en situasjon der barnet føler seg ivaretatt og samtidig fri til å blomstre. Denne tankerekken er også tydelig i Steiners pedagogikk om barns utvikling.

Basert på argumentasjonen ovenfor, kan det anses at det å adressere barns seksualitet i en steinerbarnehage er tydelig i tråd med, og passer som hånd i hanske, med Steiners lære. Med andre ord, at det ikke finnes noen hindringer for at et tema som barns seksualitet skal inkluderes i det daglige livet og temaene som tas opp i en steinerbarnehage. Med dette i tankene, faller det derfor naturlig å spørre seg selv: Er dagens forskning og konklusjoner om barns seksualitet faktisk hva Rudolf Steiner mente? Han trakk ikke frem barns seksualitet spesifikt, men la sterkt vekt på de samme virkemidlene og måten voksne bør imøtekomme barns behov: Barn må møtes på egne premisser, uten påvirkning.

For å utforske dette videre, er det naturlig å se nærmere på hvordan voksne i en steinerbarnehage kommuniserer med barna. Som nevnt tidligere, er voksenrollen imperativ for barns utvikling. Dette er både Steiner og academia enige om. Men hvordan følges dette opp i praksis? Å komme barnet i møte med riktig pedagogisk blikk og kroppsspråk kan lett oppnås ved å se verden gjennom barnets øyne, men hvordan kommunisere budskapet verbalt?

I kapittel to, viste vi til at moderne academia anbefaler spesifikke punkter å forholde seg til når det kommer til å kommunisere med barn om seksuelle temaer. Disse er bruk av riktige betegnelser, riktig synspunkt, kommunikasjon som gir tillit, og ekte informasjon tilpasset barnets alder. På én måte kan punktene om å bruke riktige betegnelser og synspunkter, som er tilpasset barnets alder, se ut til å være likelydende med Steiners tanker.

Sett fra en annen side, kan det likevel påpekes forskjeller mellom steinerpedagogikkens og moderne akademias konklusjoner om hvordan et budskap bør leveres. Steiner var tydelig i sin lære om at kommunikasjon dreier seg mer om handling enn ord, og at barnet lærer ved å utføre og etterligne, ikke bli fortalt «*Vi plager det med definisjoner som skal bli sittende*», i stedet å gi barna «*noe helt annet: begreper som kan vokse*».

Kan det i så henseende konkluderes med at vi har nådd en blindvei? Det er åpenbart at en voksen blir nødt til å bruke verbal kommunikasjon i møte med et barns seksuelle adferd. Satt på spissen, er det utenkelig at to voksne barnehageansatte kler av seg foran barna for at de skal oppfylle kravene som satt i rammeplanen for barnehager. Seksuelle aspekter og uttrykk kommuniseres derfor best med ord, ikke handlinger – noe som er stikk i strid med Steiners syn. Et kompromiss kan derfor være å bruke alderstilpasset litteratur, som for eksempel bøkene «*Alle har en bakside*» (Fiske, 2019) «*Hvordan lager man en baby*» (Fiske, 2019) for å støtte den verbale kommunikasjonen.

Med denne uoverenstemmelsen mellom Steiners syn og praktisk gjennomføring i mente, må det derimot understrekes at det å være barn i 2021 er noe helt annet enn hva det var på Rudolf Steiners tid. Et moderne barn vil mest sannsynlig ha hørt og blitt utsatt for seksuelle budskap i langt større grad enn et barn ville ha blitt på 1920-tallet. Inntoget av TV, internett, reklame og bruk av seksuelle ord i generell språkbruk gjør at barn i dag er langt mer eksponert for verbal- og ikke-verbal kommunikasjon med seksuelle undertoner, selv om det i utgangspunktet ikke er direkte rettet mot barn. Som et resultat av denne eksponeringen, kan det argumenteres at et barn i 2021 er langt mer trolig til å ha flere spørsmål, vise større interesse og nysgjerrighet for seksuelle temaer enn i et barn i 1920.

Som konklusjon til problemstillingen for denne oppgaven, kan det argumenteres at det å møte et barns seksuelle uttrykk i en steinerbarnehage, er langt fra en enkel oppgave. Det krever både kunnskap og omtensom tilnærming, men kan likevel, ved riktig implementering, være forenlig med Steiners prinsipper.

Dette krever først og fremst at den voksne fjerner seg fra eget ståsted (med andre ord legger bort egne erfaringer og tillærte konklusjoner) og tar barnets perspektiv innover seg. Det krever også at man har en åpen tilnærming til barnets naturlige og iboende nysgjerrighet, og dermed er både respektfull, lyttende og åpen i møte med barnets spørsmål. Med dette på plass, vil den voksne

skape mulighet for åpen kommunikasjon og gi rom for å veilede barnet mot en forståelse av hva som er sosialt akseptert.

Med dette sagt, finnes det én gylden regel: Et barn er et barn. Ikke en kortvokst voksen. Det er oftest den voksne som sliter når de får spørsmål fra barn om seksuelle tema, eller ser såkalt seksuelle uttrykk hos dem. Det sentrale poenget er at barnet viser naturlig nysgjerrighet og vilje til å utforske - også når det kommer til sin egen kropp. Et forslag til hvordan man som voksen kan møte barns seksuelle uttrykk på en god måte, kan dermed være å erstatte ordene «*seksuelle uttrykk*» med «*iboende nysgjerrighet*»: altså: «*Hvordan møte barns iboende nysgjerrighet i en steinerbarnehage?*»

LITTERATURELISTE

Aasland, M. W. (2020). *Barna og seksualiteten*. Oslo: Cappelen Damm

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2017). Seksuelle overgrep mot barn. Hentet fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Seksuelle_overgrep_mot_barn/

Bjorknes Høyskole. (2016). *Effekter av seksualundervisning*. Hentet fra <https://bjorkneshoyskole.no/aktuelt/effekter-av-seksualundervisning>

Eventyrbrua Steinerbarnehage: Årsplan (2020-2021) hentet fra: <http://www.eventyrbrua.no/wp-content/uploads/%C3%85rsplan-2020-2021-1.pdf>

Field, M. (2011). *A brief cultural history of sex*. Hentet fra <https://www.independent.co.uk/life-style/love-sex/culture-of-love/brief-cultural-history-sex-938527.html>

Fiske, A. (2019). *Alle har en bakside*. Oslo: Cappelen Damm

Fiske, A. (2019). *Hvordan lager man en baby?* Oslo: Cappelen Damm

Friis, P. (2019). *Barns seksuelle leker*. Oslo: Cappelen Damm

Goldfarb, E., & Lieberman, L. (2020). *Three Decades of Research: The Case for Comprehensive SexEducation*. Montclair, Journal of adolescent health.

Hayet, J-Y (2012). *L'enfant, sa vie sexuelle et son psychothérapeute*. Champ Psy, 2012/1 (No 61), s.65-76

Kimerud, A.T. (2011). *Konstruksjoner om barns seksualitet*. I A.M Otterstad og J. Rhedding – Jones (Red.), *Barnehagepedagogiske diskurser* (s. 172 – 184). Oslo: Universitetsforlaget.

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo. Utdanningsdirektoratet

Langfeldt, T. (2000). *Barns Seksualitet*. Oslo. Pedagogisk forum

Lessard, S. (2001). *Pour l'amour des enfants... La découverte de la sexualité et ses mystères*. Montreal. Éditions Sexprime.

Lessard, S. (2008). *J'explore*. Glaveen, Editions Sexprime

Magnusson, K. & Muribø, C. (2017). *Hvorfor må vi snakke med barn om kropp, seksualitet, grenser og overgrep?* Steinerbladet, 80(3), s. 57-59

Paulsen, E. G. (2008). *Tillit og undring (Heftet)barnet under 3 år hjemme og i Steinerbarnehager*. Oslo. Kolofon

Ruud, A. K. (2011). *Hvorfor spurte ingen meg? - kommunikasjon med barn og unge i utfordrende livssituasjoner*. Oslo. Gyldendal akademisk.

- Skarpsno, H. E. (2013). *Barn og seksualitet - utfordringer i barnehagen*. Oslo. Sebu forl.
- Steiner, R. (1979). *Kunsten å undervise*. Oslo: Antropos
- Steiner, R. (2002). *The Riddle of Humanity: Lecture three*. Hentet fra: <https://wn.rsarchive.org/Lectures/19160731p01.html> (04.02.20)
- Steiner, R. (1979). *Kunsten å undervise*. Oslo: Antropos
- Steiner, R. (2006). *Barnets oppdragelse*. Oslo: Antropos
- Steiner, R. (2008). *Les bases spirituelles de l'éducation*. Paris, Triades
- Steiner, Rudolf. (2008). *Antroposofi og pedagogikk: Foredrag i Norge 1921 og 1923*. Oslo: Antropos Forlag.
- Steiner, R. (2012). *Sexuality, Love, and Partnership: From the Perspective of Spiritual Science*. NY. Rudolf Steiner Press
- Steiner, R. (2013). *L'éducation de l'enfant : Un choix de conférences et d'écrits*. Paris, Triades; 3e edition
- Steinerbarnehageforbundet. (2018). *Lokal rammeplan for steinerbarnehagene*. Oslo: Steinerbarnehageforbundet.
- Stevnhøj, A. L. (2016). *Børn og seksualitet: En grundbog*. København, Gyldendal
- Vildalen, S. (2014). *Seksualitetens betydning for utvikling og relasjoner*. Oslo, Gyldendal Akademisk
- Wais, M. (2004). *The Unfolding of Sexuality*. Fair Oaks, AWSNA Publications
- Öhman, M. (2012). *Det viktigste er å få leke*. Oslo: Pedagogisk forum